

кусії з прогнозами напрямів розвитку української та світової науки, повідомлення та аналітичні огляди результатів проведення наукових конференцій та ін.

Періодичні видання покликані нагромаджувати і систематизувати наукові надбання, повідомляти наукову спільноту про результати досліджень економіко-філософських проблем, впроваджувати і використовувати ідеї національної наукової школи у суспільно-господарській практиці. Поряд з внутрішньо українськими мають бути започатковані періодичні (щорічні, щоквартальні, щомісячні) видання спільно з іншими країнами світу.

Застосування новітніх технологій відкриває перспективу інформування європейського та світового співтовариства про модель сталого розвитку та місію України. Виконання інформаційної місії має сприяти зростанню економічної грамотності української нації, європейської та світової спільноти завдяки донесенню до них достовірних знань, які в епоху глобалізації стають безальтернативним джерелом збагачення людства.

Запровадження національної моделі сталого розвитку у контексті втілення глобальної місії України сприятиме розв'язанню проблем існування сучасних та виживання майбутніх поколінь.

УДК 339.923:061.1:551.4.035

Проф. Ю.І. Стадницький, д-р екон. наук –
Політехніка Свєнтокишишська у Кельцах, Польща

ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ ГІРСЬКОЇ ПОЛІТИКИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Основою гірської політики ЄС є визнання того, що населення гірських регіонів необхідно підтримувати. У *"Європейській хартії про захист гір"* увагу акцентовано на гармонійному поєднанні економіки та екології. Поряд з традиційними заходами фінансової допомоги для підприємств та населення гірських регіонів *хартія* передбачає дві категорії екологічно зумовлених виплат: компенсація за екологічні обмеження та оплату за екологічні послуги місцевому населенню. Україна у своїй гірській політиці щодо Карпатського регіону повинна орієнтуватися на *"Європейську хартію про захист гір"*.

Ключові слова: гірська політика, карпатський регіон, Європейський Союз.

Prof. Yu.I. Stadnykyj – Kielce University of technology, Poland

Ecological and economic aspects of mountain policy of European union

Confession of that it follows to support the population of mountain regions is basis of mountain policy of EU. In the *"European charter about defence of mountains"* attention is accented on harmonious combination of economy and ecology. Next to the traditional measures of financial help for enterprises and population of mountain regions a charter foresees two categories of the ecologically predefined payments: indemnification of ecological limitations and payment of ecological services of local population. Ukraine in the mountain policy in relation to the Carpathians region must be oriented on *"European charter about defence of mountains"*.

Keywords: mountain policy, Carpathian region, European Union.

1. Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. У "Порядку денному на XXI століття" ("Agenda 21") значну увагу присвячено проблемам сталого розвитку

гірських районів, які віднесено до вразливих екосистем [1, с. 130-135]. У цьому документі зазначається, що гори є однією з найбільших екосистем нашої планети з великим значенням для виживання глобальної екосистеми. Одночасно у "Порядку денному на ХХІ століття" наголошується, що гірські екосистеми швидко змінюються, оскільки є вразливими стосовно порушення екологічної рівноваги під впливом діяльності людини або природних процесів. У соціальному плані для населення, що проживає в гірських районах, характерне повсюдне збідніння й утрата традиційних навичок. Як наслідок, у більшості гірських районів світу відбувається деградація навколишнього середовища. Тому інтереси належного управління гірськими ресурсами і соціально-економічного розвитку населення вимагають вжиття негайних заходів.

Очевидно, що це стосується й Українських Карпат, де гостро стоїть проблема покращення соціально-економічної ситуації. У цих умовах важливим завданням є вивчення зарубіжного, передусім європейського, відповідного досвіду та аналіз доцільності його використання в Українських Карпатах.

2. Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання досліджуваної проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячено означену статтю. Вивченню європейського досвіду покращення соціально-економічної ситуації у межах гірських територій приділяється певна увага у низці наукових праць [2-6], які однак опубліковані доволі давно і не відображають найновіших тенденцій у цій сфері.

3. Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Основою гірської політики Європейського Союзу є визнання того, що [7]:

- гори в Європі є винятковим природним і культурним спадком, який необхідно берегти й розвивати;
- ключову роль у процесі збереження та розвитку цього спадку відіграє постійна присутність (проживання) у гірських регіонах людей: по-перше, як невід'ємної складової цього спадку, по-друге, як необхідна умова забезпечення ефективної охорони ландшафтів і природних ресурсів гір;
- специфіка гірських регіонів (важкодоступність, нерівність рельєфу тощо) ускладнює забезпечення основних потреб населення;
- населенню гірських регіонів необхідно гарантувати право на проживання та працю у горах, а також на умови та рівень життя такі ж, як і в тих регіонах, що перебувають у більш сприятливому становищі.

Безсумнівно, що наведені положення можуть бути названі логічно-послідовними принципами гірської політики Європейського Союзу, оскільки кожен наступний принцип є логічним наслідком попереднього (рис. 1).

На зазначених принципах базується "*Європейська хартія про захист гір*", згідно з якою держави-члени Ради Європи беруть на себе зобов'язання [7]:

1. Забезпечити юридичне визнання особливої природи гірських регіонів, що має відобразитись як в організації політичних і адміністративних структур, так і у конкретній політиці в окремих галузях загальної діяльності;
2. Розробляти і здійснювати таку політику територіального планування в гірських регіонах, яка сприяла б сталому розвитку традиційної діяльності з

урахуванням потреб охорони довкілля. Ця політика повинна базуватися на глобальній оцінці людських і природних ресурсів, відмовляючись від традиційного протиставлення економічного розвитку і захисту навколишнього середовища та прагнучи досягти гармонії між діяльністю людини і вимогами охорони природи. Така політика повинна заохочувати розвиток сільського й лісового господарства, а також ремесел, і допомагати зберегти природне навколишнє середовище та створити основу для будь-якої додаткової економічної діяльності.

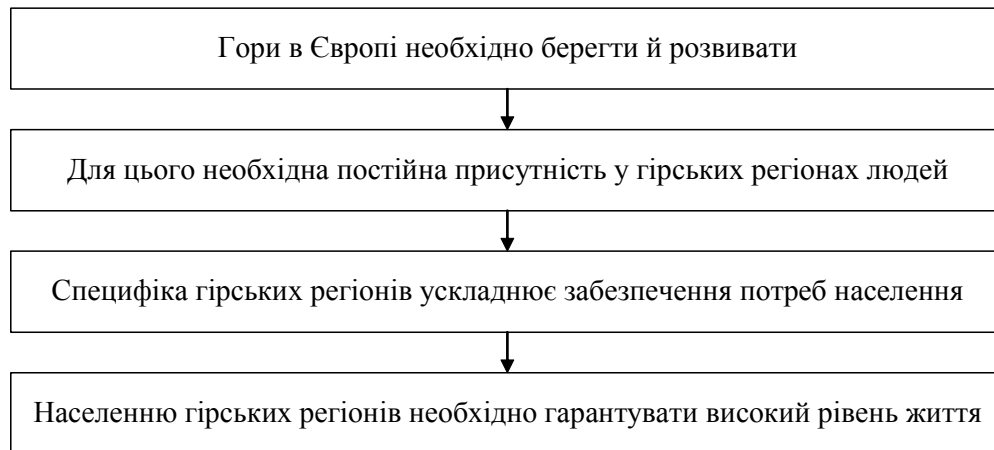

Рис. 1. Принципи гірської політики Європейського Союзу

Цілі такої політики повинні охоплювати таке:

- а) закріплення населення у гірських регіонах і боротьбу з від'їздом із них молоді;
  - б) збереження самобутності й поширення культурних цінностей, що характерні для гірських регіонів і для кожного окремого гірського району;
  - в) створення чи модернізацію інфраструктур і служб, що необхідні для поліпшення якості життя населення і для розвитку гірських регіонів;
  - г) переміщення деяких сфер діяльності держави в гірські регіони;
  - д) розвиток енергетичних ресурсів, що існують у горах, і використання місцевих ресурсів і гідроелектричного потенціалу;
  - е) збереження сільських угідь і пасовищ, а також підтримка й модернізація сільськогосподарського виробництва на основі методів, що відповідають потребам сільського господарства в гірських регіонах;
  - є) збереження функціонуючих промислових і ремісничих виробництв, а також створення таких, що використовують природоошадні технології;
  - ж) розвиток сектора послуг, особливо туризму, як доповнення до традиційного способу життя.
3. Брати до уваги і враховувати, наскільки це можливо, географічну спільність, утворену кожним гірським регіоном, для того щоб створити такі демократичні рамки, які дали б змогу населенню цих регіонів висловлювати свою думку, а також для того, щоб існуючі чи майбутні адміністративні розподіли не чинили б перешкод для здійснення політики у сфері захисту гір;
  4. Запроваджувати таку регіональну політику у сфері територіального планування і розвитку гірських регіонів, яка би враховувала інтереси місцевого населення. Інструментами такої політики повинні стати глобальні комплексні плани й програми, що мають розроблятися на найбільш вмотивованому територіальному рівні – місцевому, регіональному, національному чи транскордонному;
  5. Розвивати політику фінансової допомоги і податкових пільг у гірських регіонах, з метою:

- а) запровадження системи перерозподілу засобів і допомоги, включаючи податкові пільги, для тих гірських регіонів, що знаходяться в найменш сприятливому становищі, де дохід населення нижчий від прийнятного рівня;
  - б) компенсації місцевому населенню тих втрат, що пов'язані з природними чи екологічними обмеженнями;
  - в) оплати екологічних послуг, що надаються місцевим населенням, насамперед, для підтримки ландшафтів і захисту від природних ризиків;
  - г) надання підтримки фермам чи ремеслам, комерційним чи промисловим ініціативам, в яких використовуються екологічно чисті технології;
  - д) заохочення облаштованості молодих людей у гірських регіонах, особливо у сільськогосподарській, ремісничій і туристичній галузях.
6. Відповідно до Європейської хартії про місцеве самоврядування, забезпечувати, щоб відповідальність за прийняття рішень лежала на тім органі влади, що найближче розташований до громадянина. Там, де це доцільно, держави повинні розробити і забезпечити функціонування процедур і заходів, що необхідні для того, аби місцева і регіональна влада реально брали участь у визначенні, розробленні і здійсненні заходів, які диктує ця політика.
7. Забезпечувати, децентралізоване управління планами і програмами, і, оскільки місцеві і регіональні органи влади, що діють у гірських регіонах, добре знають місцеві проблеми і можуть краще мобілізувати основних учасників на місцях для того, щоб здійснювати якнайширший спектр соціальної, економічної і культурної діяльності.
8. Сприяти розширенню повноважень і збільшенню фінансових засобів місцевих і регіональних органів.

Отже, можна зробити висновок, що у *"Європейській хартії про захист гір"* увага акцентується на гармонійному поєднанні економіки та екології, що дає змогу домогтися екологічнобезпечного розвитку традиційних для гір галузей економіки (сільського та лісового господарства, ремесел, туризму). Одночасно *"Європейська хартія про захист гір"* спонукає до будь-якої економічної діяльності, якщо вона не призводить до деградації довкілля. Уваги заслуговує орієнтація на "розвиток енергетичних ресурсів, що існують у горах, і використання місцевих ресурсів і гідроелектричного потенціалу без шкоди довкіл्लю".

Варто також звернути увагу на те, що поряд з традиційними заходами фінансової допомоги для підприємств та населення гірських регіонів *"Європейська хартія про захист гір"* передбачає дві категорії екологічно зумовлених виплат. По-перше, це компенсація тих природних чи екологічних обмежень, що пов'язані з характером гірських регіонів, а також тих, що встановлені законодавчим чи договірним шляхом. По-друге, це оплата екологічних послуг, які надають місцевому населенню (насамперед, для підтримки ландшафтів і захисту від природних ризиків). Систему заходів фінансової допомоги гірським регіонам, що передбачена *"Європейською хартією про захист гір"*, показано на рис. 2.

Якщо говорити про конкретні механізми здійснення заходів фінансової допомоги гірським регіонам в Європі, то щодо традиційних заходів такі механізми мають тривалу історію застосування, вони постійно удосконалюються. Що стосується нетрадиційних, екологічно зумовлених заходів, то механізми їх здійснення не розроблені – справа поки-що обмежується деклара-

цією необхідності впровадження екологічно обґрунтованих заходів фінансової допомоги гірським регіонам в Європі.

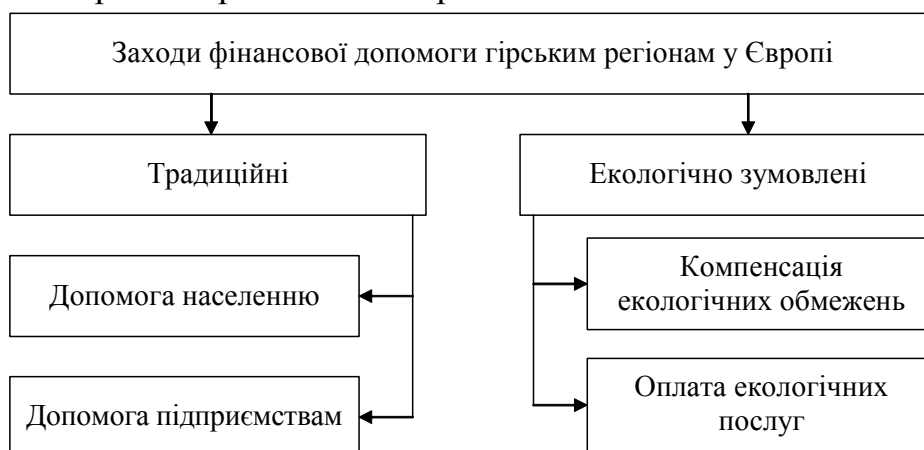

Рис. 2. Система заходів фінансової допомоги гірським регіонам, які передбачено "Європейською хартією про захист гір"

Що стосується можливості використання в Україні досвіду Європейського Союзу у сфері гірської політики, то тут варто врахувати таке. По-перше, прагнення України стати у майбутньому членом Європейського Союзу потребує гармонізації національної соціально-економічної політики, враховуючи загальноєвропейські вимоги. По-друге, постійне зростання екологічних пріоритетів як у локальному, так і глобальному вимірах дає підставу стверджувати про об'єктивну необхідність фінансової підтримки населення гірських районів.

В Україні у 1995 р. було прийнято Закон "Про статус гірських населених пунктів в Україні" [8], який встановлює критерії, за якими населені пункти набувають статусу гірських, визначає основні засади державної політики щодо розвитку гірських населених пунктів та гарантії соціального захисту громадян, що у них проживають, працюють або навчаються. Для забезпечення соціально-економічного розвитку населених пунктів, яким надано статус гірських, держава, згідно з цим Законом, передбачає низку пільг, а саме:

- виділення бюджетних коштів на розвиток і зміцнення матеріально-технічної бази пасажирського транспорту, дорожнього господарства, зв'язку, електричних мереж, систем теле- та радіотрансляції, газифікації, на розроблення місцевих газових і нафтових родовищ, а також на освіту, охорону здоров'я, культурно-побутове та торговельне обслуговування, на фінансування заходів, що поліпшують родючість земель, на розвиток та використання туристичних, рекреаційних і лікувальних можливостей гірського регіону;
- здійснення заходів щодо будівництва об'єктів виробничої й соціальної інфраструктури;
- установа доплат до ціни сільськогосподарської продукції, яка вироблена в місцевості, що віднесена до гірської, та реалізується державі виробниками гірських населених пунктів;
- забезпечення в централізованому порядку постачання населенню життєво необхідної продукції в обсягах, що встановлюються Кабінетом Міністрів України;
- плату за електроенергію громадянами у розмірі, що дорівнює платі за електроенергію у сільській місцевості.

У Законі також зазначено, що розмір державних пенсій, стипендій, усіх передбачених чинним законодавством видів державної матеріальної допомоги громадянам, які одержали статус особи, що працює, проживає або навчається на території населеного пункту, якому надано статус гірського, збільшується на 20 %.

Порівняння основних положень *"Європейської хартії про захист гір"* та Закону *"Про статус гірських населених пунктів в Україні"* засвідчує цілковиту різницю між ними з екологічної точки зору. Якщо в частині традиційних заходів фінансової допомоги гірським регіонам ці документи радикально не відрізняються (пам'ятаючи про природну відмінність між хартією загального спрямування та конкретно спрямованим законом), то щодо екологічно обґрунтованих заходів фінансової допомоги гірським регіонам ситуація є цілком інакшою. В *"Європейській хартії про захист гір"* екологічна складова заходів фінансової допомоги гірським регіонам є вагомою, а у Законі *"Про статус гірських населених пунктів в Україні"* така складова цілком відсутня.

4. *Висновки з виконаного дослідження й перспективи подальших розвідок у цьому напрямку.* Підсумковуючи, варто звернути увагу на такі його основні моменти:

1. Основою гірської політики Європейського Союзу є визнання того, що: гори в Європі необхідно берегти й розвивати; ключову роль у цьому відіграє постійна присутність (проживання) у гірських регіонах людей; специфіка гірських регіонів ускладнює забезпечення основних потреб населення; населення гірських регіонів необхідно підтримувати шляхом фінансової допомоги і податкових пільг.
2. У *"Європейській хартії про захист гір"* увага акцентується на гармонійному поєднанні економіки та екології, за допомогою екологобезпечного розвитку традиційних галузей економіки. Водночасно *"Європейська хартія про захист гір"* підтримує будь-яку додаткову економічну діяльність, яка не має негативного впливу на довкілля.
3. Поряд з традиційними заходами фінансової допомоги для підприємств та населення гірських регіонів *"Європейська хартія про захист гір"* передбачає дві категорії екологічно зумовлених виплат. По-перше, це "компенсація тих природних чи екологічних обмежень, що пов'язані з характером гірських регіонів, а також тих обмежень, що встановлені законодавчим чи договірним шляхом". По-друге, це "оплата екологічних послуг, що надають місцевим населенням, у першу чергу для підтримки ландшафтів і захисту від природних ризиків".
4. Україна у своїй гірській політиці щодо Карпатського регіону повинна орієнтуватися на *"Європейську хартію про захист гір"*.

Подальші розвідки у сфері удосконалення гірської політики можуть стосуватися розроблення конкретних механізмів здійснення екологічно обґрунтованих заходів фінансової допомоги гірським регіонам.

Література

1. **Програма** дій "Порядок денний на ХХІ століття"/ Пер. з англ. – К.: Інтелсфера, 2000. – 360 с.
2. **Альпы-Кавказ.** Современные проблемы конструктивной географии горных стран. – М.: Наука, 1980. – 646 с.

3. Гвоздецкий Н.А., Голубчиков Ю.Н. Горы. – М.: Мысль, 1987. – 365 с.
4. Горы мира. Глобальный приоритет. – М.: Ноосфера, 1999. – 462 с.
5. Люкшандерль Л. Спасите Альпы/ Пер. с нем. – М.: Прогресс, 1987. – 362 с.
6. Управління розвитком гірських територій: зарубіжний досвід/ В.С. Кравців, Ю.І. Стадницький, В.В. Демченко, А.М. Дейнека, Самольотов П.В. – Львів: ІРД НАН України, 2001. – С. 54-62.
7. [http://www.coe.int/T/R/Clae/%5BRussian_doc%5D/%5B2003%5D/RekCG\(10\)9.asp](http://www.coe.int/T/R/Clae/%5BRussian_doc%5D/%5B2003%5D/RekCG(10)9.asp).
8. Закон України "Про статус гірських населених пунктів в Україні". – 2005. – 232 с.

УДК 330.15:504.06

*Проф. Л.С. Гринів¹, д-р екон. наук – Львівський НУ
ім. Івана Франка*

ЕКОНОМІЧНА ТЕОРІЯ ПРИРОДНОГО КАПІТАЛУ: НОВІ МОДЕЛІ, ФУНКЦІЇ ТА ОЦІНКИ

Досліджено теоретико-методологічні проблеми оцінки функцій природного капіталу. Визначено зміст основних категорій та тотожностей економічної теорії. Розглянуто теоретичні аспекти ноосферної моделі екологічно збалансованого розвитку та її функції в економіці.

Ключові слова: оцінка функцій природного капіталу, функція негентропії природного і людського капіталу, ноосферна модель екологічно збалансованого розвитку економіки, функції екологічно збалансованої економіки, екологічна пропозиція екосоціосистеми.

Prof. L.S. Hryniv – L'viv NU named after Ivan Franko

Economic theory of natural capital: new models, functions and valuates

Theoretical-methodological problems of estimation of functions of natural capital have been researched. Analysis of domestic and foreign theories of ecologically sustainable development of economics was carried out. A content of the basic categories of space-economic analysis of sustainable nature utilization was determined. Theoretical aspects of a noospheric model of ecological sustainable development and its functions in economics were considered.

Keywords: estimation of functions of natural capital, noospheric model of the ecologically sustainable development of economics, function of the ecologically sustainability of economics, ecological consumption of ecosociosystem.

Сьогоднішня еколого-економічна криза зумовлена, насамперед, нездатністю економічної науки вирішувати нові завдання, пов'язані з визначенням цінності функцій природного капіталу для довкілля та економіки.

Посилення екологічної складової в господарській діяльності вимагає визначення нових моделей екологічно збалансованого природокористування. Однак економічне регулювання у сфері використання ресурсів природного капіталу, на нашу думку, може бути успішним тільки в умовах повного обліку цінності не тільки його економічних, але й екологічних функцій.

Водночас неокласична економічна теорія не є чутливою до вирішення цих проблем.

Сьогодні антропогенна міграція хімічних елементів є головним чинником зміни навколишнього природного середовища (НПС). Водночас міграційні процеси в атмосфері зумовлені на 15-20 % забрудненням довкілля вна-

¹ E-mail: hryniv@west.lviv.ua; hryniv-lydia@ukr.net. Тел. р. (380322) 72-10-70. Тел. д. (380322) 238-49-2